

การต่อสู้เพื่อพันธสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบางเหียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา

พัชรินทร์ เกื้อคลั่ง^a สราญทิพย์ จันหนู^a ศิริประภา บุญเรืองรุ่ง^a และ จุรีรัตน์ บัวแก้ว^{b*}

The Fight for a Mangrove Conservation Contract in Bang Ring Sub-district, Kuan Niang District, Songkhla Province

Phatcharin Kueakhung^a, Saranthip Jannoo^a, Siriprapa Boonruengrung^a and
Jureerat Buakaew^{b*}

^aนักศึกษาชั้นปีที่ 4 วิชาเอกชุมชนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

^bอาจารย์ที่ปรึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

^aStudent's the degree of Bachelor of Arts in Community Studies, Faculty of Liberal Arts,
Prince of Songkhla University, Hat yai, Songkhla 90110, Thailand

^bFaculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat yai, Songkhla 90110, Thailand

*Corresponding Author. E-mail address: kuliko_may@hotmail.com, olanla_bill@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนในตำบลบางเหียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา กับการต่อสู้เพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลนและศึกษาพลังการขับเคลื่อนของคนในชุมชนบางเหียงในการอนุรักษ์ป่าชายเลนและเพื่อ ธรรมชาติให้คนในชุมชนบางเหียง ร่วมกันปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเลือกกลุ่มแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูล สร้างข้อสรุปและบรรยายผล

ผลการวิจัยพบว่าวิถีชีวิตของชุมชนบางเหียงมีความผูกพันกับระบบนิเวศป่าชายเลนมาก เมื่อมีการรุกล้ำพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้สภาพแวดล้อมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรม ส่งผลให้ชุมชนเกิดการรวมกลุ่มสร้างพลังในการขับเคลื่อน และฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนจนระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชนบางเหียงมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ชุมชนบางเหียง จึงได้ใช้ประโยชน์ป่าชายเลนเป็นแหล่งอาหาร มีรายได้จากการทำประมงและส่งผลให้คนในชุมชนหันมามีส่วนร่วมในการ อนุรักษ์และหวงแหนป่าชายเลน การรวมกลุ่มของคนในชุมชนถือเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในการร่วมกันต่อสู้เพื่ออนุรักษ์ ป่าชายเลน ซึ่งมีการใช้การรณรงค์ให้คนในชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญในการดูแลรักษาป่าชายเลนโดยภายในกลุ่ม อนุรักษ์ป่าชายเลนมีการกำหนดแบบแผนของชุมชนที่อยู่ในลักษณะพันธสัญญาในการยอมรับร่วมกันของชุมชนเพื่อที่จะทำ กิจกรรมปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่องทุกปี อีกทั้งยังทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคีกันจนกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

คำสำคัญ: ระบบนิเวศป่าชายเลน การอนุรักษ์ การขับเคลื่อน พันธสัญญา

Abstract

The objectives of this study were to investigate: the changing way of life of people in Bang Rieng Sub-district, Kuan Niang District, Songkhla Province in fighting for a Mangrove Conservation Contract, and the driving force of people in Bang Rieng Community for mangrove conservation, and to campaign for people in Bang Rieng Community to grow mangroves continuously.

The informants of this quality study were selected through a purposive sampling method, and the data were collected through in-depth interviews and observations. Then the data were analyzed, concluded and described.

The results of the study revealed that the life of people in Bang Rieng Sub-district was closely related to the mangrove ecosystem. When the mangroves were invaded, the environment of the community also changed in a deteriorating way that resulted in a group of people, a driving force that had revived the mangrove ecosystem in Bang Rieng community making it more fertile and become a source of food and income for the community. In addition, because people earned income from fishing in the mangrove area, they participated in conserving the mangrove forests and highly valued them. The gathering of the people could be deemed an important driving force for the fight

for mangrove conservation and this group of people campaigned for people in the community to realize and see the importance of conserving the mangrove. The mangrove conservation group made plans for the community in the form of a Mangrove Conservation Contract for people to continually take part in mangrove reforestation every year. This had also resulted in community unity making it eventually a strong community.

Keywords: Mangrove forest, Conservation, Driving moves, Contract

บทนำ

สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการอยู่ทุกกาลทุกสมัย เนื่องจากมนุษย์มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รู้จักคิดค้นประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เครื่องอำนวยความสะดวก ตลอดจนการสร้างที่อยู่อาศัยการเพาะปลูกและประกอบกิจกรรมต่างๆ บางอย่างมีพฤติกรรมในการทำมากกว่าการสร้างสรรค์ เช่น การเพาะปลูกในดินซ้าซาก ทำให้แร่ธาตุและปุ๋ยจากดินหมดไปกลายเป็นดินจืด ขาดความอุดมสมบูรณ์ การเผาหญ้า หรือตอพืชให้สุญสิ้นไปทำให้คุณภาพดินเสื่อม การทำนาทำไร่สวนผสม หักล้างถางป่าให้โล่งเตียน การใช้ปริมาณน้ำมากในอุตสาหกรรม การปล่อยน้ำโสโครกลงสู่แม่น้ำลำคลอง เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตในสังคม เป็นต้น (ยุพินพรรณ ศิริวิธนนกุล, 2541: 25-27)

จากปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนเป็นความทันสมัย (Modernization) ในด้านเทคโนโลยี ด้านการเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและด้านระบบนิเวศวิทยา ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของคนและระบบนิเวศ อาทิ ลุ่มแม่น้ำ ป่าชายเลน ป่าพรุ ป่าดิบชื้น เป็นต้น

สำหรับชุมชนบางเหียงเป็นชุมชนหนึ่งที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับป่าชายเลน เนื่องจากเป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ทางธรรมชาติตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนชายฝั่งที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลนหรือติดกับป่าชายเลนยังมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยป่าชายเลนตามวิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่มีอยู่ทั้งด้านการประมง ชายฝั่งและการใช้ไม้เพื่อใช้สอยในครัวเรือน แต่ปัจจุบันสภาพป่าชายเลนของชุมชนบางเหียงได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในชุมชนและความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในการทำมาหากินของชุมชนในพื้นที่ป่าชายเลนที่มีอยู่อย่างจำกัดทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนมากขึ้น เช่น การเปลี่ยนพื้นที่จากป่าชายเลนเป็นการทำนาทำไร่ ทำเกษตรกรรมซึ่งส่งผลให้พื้นที่ป่าชายเลนลดลงและเกิดความเสียหาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าชายเลนของตำบลบางเหียงและกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน โดยใช้วิธีการต่างๆ หลากหลายวิธี แต่วิธีหนึ่งที่สำคัญและได้ผลดี คือ การใช้กิจกรรมปลูกป่าชายเลนร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนกรอบ กติกาของชุมชนที่ได้ร่วมกันวางไว้และชุมชนสามารถนำไปเป็นแนวทางในการป้องกันการถูกทำลายของป่าชายเลนได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนในชุมชนบางเหียง
2. ศึกษาการขับเคลื่อนและการณรงค์ของคนในชุมชนบางเหียงในการอนุรักษ์ป่าชายเลน
3. ศึกษาการต่อสู้เพื่อพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง พันธะสัญญาในการต่อสู้เพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชนบางเหียง อำเภอดอนเนียง จังหวัดสงขลา โดยเน้นการศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนในชุมชนกับการต่อสู้เพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลน และศึกษาการขับเคลื่อนของคนในชุมชนต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน ตลอดจนการณรงค์ให้คนในชุมชน

บางเหรียญร่วมกันปลูกป่าชายเลน โดยมีกิจกรรมปลูกป่าชายเลนเป็นพันธะสัญญาเพื่อผลักดันให้มีการปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview research) การจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยและกิจกรรมปลูกป่าชายเลน เพื่อศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนในชุมชนบางเหรียญ การขับเคลื่อนและการณรงค์ของคนชุมชนบางเหรียญในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ตลอดจนศึกษาการต่อสู้เพื่อพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สถานที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive selective) โดยเลือกชุมชนบางเหรียญ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ทั้งนี้พิจารณาจากลักษณะพื้นที่และความเป็นมาของชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้บริเวณป่าชายเลนที่ต้องพึ่งพาระบบนิเวศป่าชายเลนในการประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง ถือได้ว่าเป็นวิถีชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ต้องประสบกับปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรมที่เกิดจากภัยธรรมชาติและกิจกรรมของมนุษย์ที่ขาดการจัดการในการใช้ทรัพยากรป่าชายเลนซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของคนในชุมชนแถบนั้น ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ชุมชนต้องพึ่งพาระบบนิเวศป่าชายเลนในการทำประมงชายฝั่ง แต่ปัจจุบันชุมชนต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตมาเป็นการประกอบอาชีพลักษณะของอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้คนในชุมชนเล็งเห็นความสำคัญของป่าชายเลนมากขึ้น จึงเกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อหาแนวทางฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนโดยการกระตุ้นและขับเคลื่อนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่เริ่มจากผู้อาวุโสและแกนนำในชุมชนมาเป็นพลังสำคัญในการร่วมกันทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนและรณรงค์ให้คนในชุมชนร่วมกันปลูกอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่แบบแผนกติกาสถาปัตยกรรมร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าชายเลน จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนและการขับเคลื่อนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนให้มีความอุดมสมบูรณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกขึ้นมาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย รวมถึงจากการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่นักวิจัยท่านอื่นได้ศึกษาไว้แล้ว โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1.1 ศึกษาบริบทชุมชนและกำหนดประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน
- 1.2 ร่างแนวทางการสัมภาษณ์
- 1.3 ส่งแนวทางการสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา ตรวจสอบ แก้ไข
- 1.4 ปรับปรุงแนวทางการสัมภาษณ์ ให้ชัดเจน สมบูรณ์ ครบถ้วนยิ่งขึ้น
- 1.5 นำแนวทางการสัมภาษณ์ไปใช้เก็บข้อมูล

ลักษณะของแนวทางการสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ

ตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นในการต่อสู้เพื่อพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบางเหรียญ ตำบลบางเหรียญ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือ รายงานการศึกษา เช่น วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 38 สงขลา ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนวารสารและสิ่งพิมพ์ภาคใต้ แนวคิดการมีส่วนร่วม

2. วิธีเก็บข้อมูลปฐมภูมิ มีวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ดังนี้

2.1 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ปัญหา ความต้องการของชุมชนและการขับเคลื่อนไปสู่แนวทางแก้ไขในการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน

2.2 การเก็บข้อมูล

แนวทางการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก คือกลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่น คณะกรรมการชุมชน ผู้อาวุโสในชุมชน จำนวน 5 คน สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของชุมชน ได้แก่ความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพต่างๆ ของชุมชน เช่น ที่ตั้งและอาณาเขต สภาพเศรษฐกิจสังคมภายในชุมชนและรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน

แนวทางการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลรอง คือ กลุ่มชาวบ้านที่มีบรรพบุรุษตั้งถิ่นฐานเดิมอยู่ในชุมชนรวมทั้งกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งและการทำเกษตรกรรม จำนวน 20 คน สัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือน ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนและระบบนิเวศ ทศนคติต่อการร่วมกิจกรรมภายในชุมชน

3. จัดทำสื่อเกี่ยวกับสาระความรู้ของป่าชายเลน โดยใช้แผ่นพับ ป้ายประกาศในการประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นให้กับคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน

4. จัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนในชุมชนเพื่อหาแนวทางร่วมกันในการวางกติกาเพื่อเป็นแนวทางร่วมกันของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน

5. จัดให้คนในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนร่วมกันในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องของป่าชายเลนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลจากการจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย นำมาจำแนกตามหัวข้อของวัตถุประสงค์ หลังจากนั้นนำข้อมูลมาแจกแจงตีความโดยใช้หลักแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาอภิปรายปรากฏการณ์ที่ศึกษา เพื่อตรวจสอบหาความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลและนำมาสร้างเป็นกติการ่วมกันในการจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการต่อสู้เพื่อพันธะในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบางเหริ่ง ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชุมชนบางเหริ่ง

ในอดีตชุมชนบางเหริ่งประกอบอาชีพประมง (ออกทะเล) ปลูกพาลู และผักกาด โดยมี นายเล้ง โปจัน เป็นคนเชื้อสายจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนบางเหริ่งที่คิดริเริ่มปลูกผักในชุมชน ต่อมาชาวบางเหริ่งจึงยึดการปลูกผักเป็นอาชีพหลักโดยใช้แรงงานในครอบครัวถือได้ว่าเป็นเศรษฐกิจแบบครัวเรือน เมื่อได้ผลผลิตมีการขนส่งโดยทางเรือจากชุมชนบางเหริ่งไปส่งสินค้าที่ชุมชนคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เพราะในขณะนั้นไม่มีถนนหนทางที่สะดวกเหมือนในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีอาชีพที่สำคัญอีกประเภทหนึ่ง คือ อาชีพประมง เนื่องจากที่ตั้งของชุมชนบางเหริ่งอยู่ติดกับป่าชายเลนของทะเลสาบสงขลาซึ่งมีพื้นที่กว้างขวางและมีระบบนิเวศป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ (นางเฟื่อน จุลนิล, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2553)

ชุมชนบางเหริ่งเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งที่อยู่ของสิ่งมีชีวิต มีสัตว์น้ำหลากหลายชนิด เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ และมีพืชพันธุ์ไม้ป่าชายเลนที่เจริญงอกงามเป็นจำนวนมาก ส่งผลต่อสัตว์น้ำนานาชนิดได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยที่เจริญเติบโต ทำให้วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชาวบางเหริ่งเลี้ยงชีพด้วยการทำประมงพื้นบ้านสามารถทำมาหากินได้ง่ายและทำได้ตลอดฤดูกาล ชาวบางเหริ่งพึ่งพาเครื่องมือ อาทิ เบ็ด อวน

แห กัด นำไปวางหรือไปตากก็สามารถจับปลากินเป็นอาหารได้แล้ว ดังที่นายแวว ไชยณรงค์ (ปราชญ์ชาวบ้าน) มีอายุ 66 ปี อาศัยอยู่ที่ชุมชนบางเหริ่งตั้งแต่เกิดจนปัจจุบัน กล่าวว่า

“ชาวบางเหริ่งได้ใช้เรือหางยาวในการออกหาปลา วิธีการจับปลามีเพียงไฟตะเกียงส่องดูปลาก็สามารถจับปลาได้ โดยไม่ต้องใช้อุปกรณ์ที่ทำลายระบบนิเวศของสัตว์น้ำและใช้วิธีการจับปลาโดยเลือกจับเฉพาะปลาที่มีขนาดใหญ่ ส่วนปลาขนาดเล็กจะปล่อยกลับสู่ธรรมชาติ การประกอบอาชีพของชาวบางเหริ่งจึงทำได้ง่าย รายได้ดี มีอาหารทะเลสมบูรณ์ ดังนั้นการทำประมงพื้นบ้านของชาวบางเหริ่ง จึงกลายเป็นอาชีพที่ควบคู่กับการดำรงอยู่ของป่าชายเลน” (นายแวว ไชยณรงค์ ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2553)

นอกจากนี้กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนเมื่อออกไปทำประมงบริเวณป่าชายเลนมักจะไปตัดพันธุ์ไม้ เช่น ต้นโกงกาง ต้นลำพู ต้นฝาด มาเป็นอุปกรณ์ในการจับปลาเรียกว่า *หม่า*³ โดยไม่คำนึงถึงปริมาณพันธุ์ไม้ของป่าชายเลนที่ลดลง อันเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและสัตว์อื่น ๆ ทำให้สภาพป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์มีพันธุ์ไม้ที่เคยแน่นหนาตลอดชายฝั่งทะเลกลับมีปริมาณน้อยลง พันธุ์ไม้ที่เหลืออยู่มีขนาดเล็กและขึ้นกระจุกกระจายตามชายฝั่ง ดังที่ นางเฟื่อน จุลนิล ชาวบ้านในชุมชนบางเหริ่ง กล่าวว่า

“เริ่มเห็นป่าชายเลนลดลงมากและชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านกับการ (ออกทะเล) ในปัจจุบันมีรายได้ไม่เพียงพอในการเลี้ยงครอบครัวและคิดว่าหากป่าชายเลนยังมีสภาพที่เสื่อมโทรม ไม่มีแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ชาวบ้านกลุ่มนี้อาจจะนำพื้นที่ป่าชายเลนที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยไปทำนากุ้งจนหมด” (นางเฟื่อน จุลนิล, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2553)

เมื่อป่าชายเลนลดลงประกอบกับในช่วงมรสุมมีคลื่นลมแรงเกิดการเซาะชายฝั่งทะเล ทำให้พื้นที่ของป่าชายเลนหายไป อีกประการหนึ่งกลุ่มชาวประมงที่ยังคงประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านกลับมีรายได้ลดน้อยลงจากการออกทะเล กล่าวคือปัจจุบันหาสัตว์น้ำได้เพียงวันต่อวันไม่พอขายและบางวันก็ออกทะเลได้ปลาบ้างไม่ได้บ้าง จากอดีตที่เคยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรชายฝั่งทางทะเลแต่ปัจจุบันกลับเลือนหายไปด้วยฝีมือของมนุษย์ที่เห็นแก่ตัวและขาดการดูแลเอาใจใส่กับสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชนทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ต้องได้รับความเดือดร้อน ชาวบ้านบางส่วนเริ่มผันชีวิตไปใช้แรงงาน ทำงานโรงงานอุตสาหกรรมทำเกษตรกรรมและใช้พื้นที่ป่าชายเลนไปทำนากุ้ง แต่ยังมีคนกลุ่มหนึ่งคือชาวประมงพื้นบ้านที่ยังรักและหวงแหนในอาชีพของตัวเองที่มีมาตั้งแต่อดีตและพร้อมที่จะรับมือและฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิม

2. การขับเคลื่อนและการรณรงค์ของคนในชุมชนบางเหริ่งในการอนุรักษ์ป่าชายเลน

ชุมชนบางเหริ่งเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งมีกลุ่มบุคคลที่ถือเป็นกำลังสำคัญของชุมชนที่สามารถสร้างความเข้าใจให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้สึกถึงความเป็นชุมชนเดียวกันอยู่ในรูปแบบของการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรม โดยเฉพาะในการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนได้รู้จักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนได้ ซึ่งการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนต้องพึ่งพิงระหว่างทรัพยากรป่าชายเลนควบคู่กับการดำรงชีวิต แต่เมื่อชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ประชากรในพื้นที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น ความต้องการในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนก็เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน จากปัญหาดังกล่าวทำให้ชุมชนขาดการจัดการในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของป่าชายเลนจนทำให้ระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชนเกิดความเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ดังที่ นายธานินทร์ แก้วรัตน์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 12 ตำบล บางเหริ่งกล่าวว่า

“ระดมความคิดเห็นในกลุ่มผู้นำและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ป่าชายเลนร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นปัญหาที่ทำให้ป่าชายเลนลดลงและผลกระทบที่ผู้ประกอบการประมงได้รับ ทางกลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้านจึงคิดที่จะรวมกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

³ *หม่า* คือ เครื่องมือการทำประมงพื้นบ้าน ใช้หลักหรือกิ่งไม้ธรรมชาติทำการตกแต่งให้เป็นสถานที่กรงรังเพื่อล่อปลาเข้ามาอาศัย จะทั้งเครื่องมือไว้เป็นเวลา 7-10 วัน เมื่อปลาเข้ามาอาศัยแล้วใช้แหกล้อมรอเวลาให้น้ำลงจึงทำการจับปลาที่อยู่ในหม่า

ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ การทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ตลอดจนการดูแลและติดตามผลหลังจากการทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลน” (นายธำนิทร์ แก้วรัตน์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริ่ง, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2553)

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของทีมนักวิจัยพบว่า ชุมชนบางเหริ่งประสบปัญหาเกี่ยวกับการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนทำให้คนในชุมชนเริ่มมองเห็นและตระหนักที่จะให้ความสำคัญกับพื้นที่ป่าชายเลน และเห็นว่าพลังของคนในชุมชนสามารถนำไปสู่วิธีการกระตุ้นให้เกิดแรงขับเคลื่อนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน เริ่มจากการที่คนในชุมชนมีวิธีการบอกเล่าให้เห็นความสำคัญของป่าชายเลนให้ซึมซับในความรู้สึกร่วมกันของคนในชุมชนสร้างความเข้าใจและการพึ่งพาอาศัยระหว่างชุมชนกับป่าชายเลนเพื่อวางแผนให้ชุมชนเกิดกระบวนการกระตุ้นความคิดให้สอดคล้องกับความต้องการที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์ป่าชายเลน ผู้วิจัยและชุมชนจึงต้องการสร้างพลังขับเคลื่อนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยเริ่มจัดให้มีเวทีชุมชนให้ผู้วิจัยและคนในชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องการลดลงของป่าชายเลน และหาแนวทางการฟื้นฟูป่าชายเลนต่อไป ซึ่งชุมชนในขณะนั้นได้มีนายล้น ศรีประสม ผู้อำนวยการในชุมชนบางเหริ่งที่พยายามปลูกป่าชายเลนมาโดยตลอด ตั้งแต่ชุมชนยังไม่มีกลุ่มอนุรักษ์และผู้สนใจในป่าชายเลน” (นายล้น ศรีประสม, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2553)

การลงพื้นที่เพื่อจัดเวทีครั้งที่ 1 ของนักวิจัยร่วมกับคนในชุมชนบางเหริ่งปรากฏว่า คนในชุมชนเข้าร่วมการประชุมอย่างพร้อมเพรียง โดยมีผู้นำชุมชนและผู้วิจัยเป็นผู้ประสานงาน การพูดคุยในเวทีครั้งนี้ ผู้นำชุมชนและทีมนักวิจัยได้ชี้แจงข่าวสารที่เกี่ยวกับป่าชายเลน พร้อมทั้งร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมเพื่อเป็นการตกลงและยอมรับร่วมกัน เนื่องจากงานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ศึกษาวิถีชีวิต การขับเคลื่อนและการรณรงค์ในการทำกิจกรรมของคนในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน มีการพูดถึงปัญหาปริมาณป่าชายเลนและปริมาณทรัพยากรทางทะเลลดลงซึ่งส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพประมงชายฝั่งที่ต้องพึ่งพาระบบนิเวศป่าชายเลนจึงทำให้ชุมชนเล็งเห็นความสำคัญของป่าชายเลน จนนำไปสู่แนวทางการแก้ไขเพื่อผลที่คาดหวังว่าชุมชนจะร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลนและสามารถสร้างกตึกในการดูแลป่าชายเลนที่เป็นแบบแผนของชุมชนเอง

สำหรับการลงพื้นที่เพื่อจัดเวทีครั้งที่ 2 คนในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นปัญหาป่าชายเลนมีสภาพเสื่อมโทรมและสาเหตุการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน ผู้นำและผู้วิจัยริเริ่มวางแผนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้ชุมชนร่วมคิดร่วมเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาและการฟื้นฟูป่าชายเลนให้กลับคืนสู่สภาพที่สมบูรณ์ ชุมชนได้ร่วมเสนอและเห็นด้วยกับกิจกรรมปลูกป่าชายเลน เพราะการที่ชุมชนได้ร่วมปลูกป่าชายเลนด้วยมือของชุมชนเองจะช่วยให้ชุมชนใส่ใจและเกิดความภาคภูมิใจในต้นไม้ที่ชุมชนปลูกและร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดวันเวลาในการจัดกิจกรรมตามความเหมาะสมของช่วงเวลาและโอกาสของคนในชุมชนอย่างพร้อมเพรียง ชุมชนตกลงและยอมรับร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอนและในส่วนของการร่วมดำเนินกิจกรรมต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่การเลือกพันธุ์ไม้ให้เหมาะกับสภาพดินที่ปลูกซึ่งสภาพดินในชุมชนยังขาดความสมบูรณ์ เนื่องจากน้ำเสียที่ถูกปล่อยจากโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ดินไม่มีประสิทธิภาพจึงต้องเลือกพันธุ์ไม้ที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพดิน ชุมชนจึงเลือกที่จะปลูกต้นฝาด เพราะเป็นพันธุ์ไม้ที่ปรับสภาพและเจริญเติบโตได้ดีในทุกสภาพดินมากกว่าพันธุ์ไม้อื่น ๆ เช่น ต้นโกงกาง ต้นลำพู เป็นต้น จะเห็นได้จากการปลูกพันธุ์ไม้ ที่ผ่านมาชุมชนเลือกปลูกต้นโกงกาง แต่ผลจากการปลูกต้นโกงกางปรากฏว่า ต้นโกงกางเจริญเติบโตได้น้อยมาก

อาจกล่าวได้ว่าผลจากการจัดเวทีชุมชนครั้งที่ 1 และ 2 ทำให้เกิดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนที่ต้องการอนุรักษ์ป่าชายเลน เนื่องจากทุกคนเห็นปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศป่าชายเลนและคนในชุมชนต้องการขยายพื้นที่อนุรักษ์ให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเมื่อทุกคนในชุมชนมีเป้าหมายเดียวกันจึงจะทำให้เกิดพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนเนื่องจากพันธะสัญญาเป็นเสมือนข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชนที่เกิดขึ้นไม่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่

เป็นรูปแบบการตกลงด้วยวาจาและใจ ใช้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นฐานที่สำคัญ เพื่อสร้างความรับผิดชอบและสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน ในการจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนครั้งนี้ถือเป็นพันธะสัญญาร่วมกันว่า ต่อไปจะมีการขับเคลื่อนให้คนในชุมชนบางเหริ่งร่วมกันปลูกป่าชายเลนและมีข้อตกลงร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าชายเลนตลอดไป

การณรงคให้คนในชุมชนบางเหริ่งปลูกป่าชายเลน

ชุมชนบางเหริ่งเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทุนพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญและทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ทุกคนจึงมีสิทธิ์ในการเข้าไปดูแลทรัพยากรได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นชุมชนจึงมีพลังที่ก่อให้เกิดแรงขับเคลื่อนไปสู่การปลูกป่าชายเลน

จากการลงพื้นที่ของนักวิจัยเพื่อจัดเวทีร่วมกับชุมชนในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบางเหริ่งโดยการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการณรงคดังกล่าวมีส่วนส่งเสริมให้ชุมชนมีจิตสำนึกและมีความคิดต้องการที่จะอนุรักษ์ป่าชายเลนเพราะป่าชายเลนจะทำให้สภาพแวดล้อมและสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ขึ้น หากป่าชายเลนถูกทำลายแล้วจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพประมงจึงทำให้คนในชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญและจุดมุ่งหมายที่จะเข้าร่วมกิจกรรมป่าชายเลนต่อไป

การจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนทำให้ในชุมชนได้เข้ามาร่วมปลูกป่าชายเลน ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ของป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น เกิดความสามัคคีทุกคนมีจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนโดยใช้กิจกรรมปลูกป่าชายเลนเป็นเครื่องมือที่ช่วยเน้นให้เห็นถึงบทบาทในความรับผิดชอบต่อชุมชนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดให้คนในชุมชนโดยเฉพาะการส่งเสริมเยาวชนให้มีการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน การทำกิจกรรมสามารถที่จะค้นหาศักยภาพของชุมชนบางเหริ่ง โดยการสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนและคนในชุมชนนำแบบอย่างวิถีชีวิตของคนในอดีตมาปรับใช้เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดแรงกระตุ้นในการทำกิจกรรมต่อไป

เนื่องจากคนในชุมชนเล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและยึดหลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นพลังสำคัญในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยผ่านการจัดเวทีชุมชนเป็นการรวมกลุ่มคนเพื่อสร้างความเข้าใจในแบบแผนพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยใช้การจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนร่วมกันในชุมชนในเดือนกุมภาพันธ์ของทุก ๆ ปี อีกทั้งให้คนในชุมชนมีบทบาทในการเฝ้าระวังป่าชายเลนของชุมชนและร่วมประเมินพร้อมติดตามผลการปลูกและอนุรักษ์ป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและร่วมรับผิดชอบต่อในการดูแลอนุรักษ์ป่าชายเลนร่วมกันทำให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์และระบบนิเวศป่าชายเลนอย่างยั่งยืน

3. การต่อสู้เพื่อพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนบางเหริ่งได้ใช้ความเข้มแข็งและพลังความร่วมมือของคนภายในชุมชนกระตุ้นและขับเคลื่อนให้คนภายในชุมชนทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลน เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนให้มีความสมบูรณ์ ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนให้มีความอุดมสมบูรณ์ย่อมมีอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ที่ต้องต่อสู้ ดังที่ นายล้น ศรีประสม อายุ 83 ปี ผู้อาวุโสในชุมชน หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอดอนเนียง จังหวัดสงขลา ได้กล่าวว่า

“แม้จะมีคนกลุ่มหนึ่งที่พยายามต่อต้านและไม่ให้ความร่วมมือซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ขัดผลประโยชน์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของกลุ่มชาวบ้านที่มีต่อการอนุรักษ์ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกันในด้านพื้นที่การปลูกป่าชายเลนและพื้นที่ในการทำนากุ้งหรือกลุ่มคนที่ตัดไม้เพื่อทำเชื้อเพลิงจึงเกิดเป็นความขัดแย้งของกลุ่มคนในชุมชนกันเอง ความขัดแย้งในการแย่งชิงพื้นที่ระหว่างคนสองกลุ่ม ทำให้เกิดเป็นปัญหาหลักในการอนุรักษ์ป่าชายเลน เนื่องจากต่างฝ่ายต่างต้องการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนโดยขัดแย้งด้านความคิดระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์เฉพาะตน” (นายล้น ศรีประสม, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2553)

นอกจากนี้ นายลั่น ศรีประสม ซึ่งอาศัยอยู่ใกล้กับพื้นที่ป่าชายเลนได้เล่าเกี่ยวกับการต่อสู้ของตนเอง กับทัศนคติของคนภายในชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนว่า

“ป่าชายเลนเริ่มลดน้อยลงอย่างมากจึงคิดอยากที่จะเริ่มปลูกป่าชายเลนขึ้นมาใหม่ ซึ่งลุงเป็นคนแรก ในชุมชนที่พยายามปลูกป่าชายเลนถึงแม้การปลูกแต่ละครั้งจะปลูกได้น้อยเพราะภัยจากธรรมชาติและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เองที่มักหาประโยชน์จากป่าชายเลน ทำให้ป่าชายเลนเสื่อมโทรม แต่ลุงก็จะปลูกต่อไปจนทำให้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันคิดว่าลุงเป็นบ้าจะปลูกไปทำไม ปลูกไปก็ไม่มีความประโยชน์อะไร” นายลั่น ศรีประสม, สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2554

อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปหลายสิบปี ป่าชายเลนที่หายไปกลับเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากการปลูกของ นายลั่น ศรีประสมและเห็นว่านั่นมีประโยชน์แก่ผู้ที่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งที่ต้องพึ่งพากระแสน้ำในเขตป่าชายเลน ทำให้คนในชุมชนเริ่มเล็งเห็นความสำคัญและพยายามหาแนวทางที่จะฟื้นฟูป่าชายเลนให้กลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม

ดังนั้นคนในชุมชนจึงได้เสนอข้อคิดเห็นและร่วมตกลงในการทำแบบแผนของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนเพื่อให้เป็นพันธะสัญญาร่วมกัน โดยยึดถือแบบแผนพันธะสัญญามาปฏิบัติร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งชุมชนได้ตกลงสร้างแบบแผน ดังนี้

1. หลีกเลี่ยงการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายที่ทำลายระบบนิเวศสัตว์น้ำ เช่น อวนลาก อวนรุน จับปลาด้วยกระแสไฟฟ้า เป็นต้น
2. ไม่จับสัตว์น้ำในแนวเขตพื้นที่ที่อนุรักษ์และเขตป่าชายเลนที่ชุมชนได้กำหนดเอาไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัย และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ
3. ไม่ตัดไม้บริเวณป่าชายเลน แต่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าชายเลนได้ เช่น ดอกลำพู
4. ไม่รุกรานพื้นที่โดยส่งผลเสียและความเสื่อมโทรมต่อระบบนิเวศป่าชายเลน เช่น การขยายพื้นที่ทำนากุ้ง การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น
5. ร่วมกันเฝ้าสอดส่องดูแลป่าชายเลน โดยใช้มาตรการเมื่อพบเห็นผู้บุกรุกในการใช้พื้นที่ป่าชายเลน ผู้นำจะเข้าไปพูดคุยเพื่อเป็นการเตือนและถ้าหากพบผู้ทำประมงพาณิชย์ที่ทำให้ระบบนิเวศสัตว์น้ำป่าชายเลนสูญเสียพันธุ์ก็จะมีกรยึดอุปกรณ์จับสัตว์น้ำที่ผิดกฎหมายทั้งหมด
6. ร่วมกันจัดประชุมรายงานผลการติดตามและประเมินสภาพป่าชายเลนทุก ๆ เดือน
7. ร่วมกันจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนทุก ๆ เดือนกุมภาพันธ์หรืออาจจะมีการเปลี่ยนแปลงตามลักษณะสภาพลมฟ้าและปริมาณน้ำ

การสร้างข้อตกลงแบบแผนพันธะสัญญาซึ่งไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่ใช้วาจาและความสัมพันธ์ในความเป็นชุมชนเดียวกัน แสดงให้เห็นว่า แบบแผนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนครั้งนี้ ชุมชนจะถือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อดูแลและอนุรักษ์ป่าชายเลนให้มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นการขยายปริมาณพื้นที่ป่าชายเลนให้คนในชุมชนและระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมได้ใช้ประโยชน์เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ชุมชนยังใช้แบบแผนเป็นตัวสร้างให้คนในชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความร่วมมือภายในชุมชนและการพึ่งตนเอง โดยที่ไม่ต้องรอให้บุคคลอื่นเข้ามาจัดการแทนคนในชุมชนเอง อีกทั้งเมื่อมีหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกเข้ามาทำกิจกรรมส่งเสริมเกี่ยวกับป่าชายเลน คนในชุมชนก็จะให้ความร่วมมือ เพราะเป็นการสนับสนุนและพัฒนาพื้นที่ของชุมชนอีกทางหนึ่ง ซึ่งสามารถแสดงให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของป่าชายเลนได้มากขึ้น เห็นได้จากการเข้ามาทำกิจกรรมของคนภายนอกซึ่งชุมชนจะละเลยหรือเพิกเฉยกับการดูแลและอนุรักษ์ป่าชายเลนได้เพราะแม้แต่คนภายนอกยังคิดที่จะเข้ามาอนุรักษ์ปลูกป่าชายเลนเช่นกัน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การต่อสู้เพื่อพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบางเหริ่ง สามารถนำผลการวิจัยมาอภิปรายได้ ดังนี้

1. วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนในชุมชนบางเหริ่ง

อดีตป่าชายเลนของชุมชนบางเหริ่งเคยอุดมสมบูรณ์ทั้งระบบนิเวศชายฝั่งและทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพหลักของชุมชนคือการทำประมงพื้นบ้านที่ต้องอาศัยระบบนิเวศป่าชายเลนเพราะป่าชายเลนเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำแหล่งพันธุ์ไม้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในการทำมาหากินแต่ปัจจุบันกลับต้องเปลี่ยนไปเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวของชุมชนทำให้ความต้องการทางด้านการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศป่าชายเลนและการประกอบอาชีพประมงเพิ่มขึ้นพร้อมทั้งพื้นที่ในการทำมาหากินมีอยู่อย่างจำกัดซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนจึงทำให้ชุมชนเริ่มปรับเปลี่ยนการใช้วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเพื่อทำเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ประมงชายฝั่ง เช่น การทำนาเกลือ เพราะชุมชนคิดว่าสามารถรับผลประโยชน์ได้มากกว่าและสามารถเลี้ยงครอบครัวได้แต่สิ่งเหล่านี้กลับทำให้ป่าชายเลนเสื่อมโทรมและทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนลดลง

ด้วยเหตุนี้ชุมชนได้เล็งเห็นถึงปัญหาและผลกระทบที่มีต่อชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มคนที่ทำอาชีพประมงพื้นบ้านที่ต้องออกทะเลหาปลาได้ผลผลิตไม่เพียงพอกับการลงทุนแต่ก็ยังคงที่จะประกอบอาชีพประมงต่อไป จึงคิดที่จะฟื้นฟูป่าชายเลนให้มีแนวเขตและขยายพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น มีการเฝ้าระวังการเข้าทำลายและการบุกรุกป่าชายเลน

อย่างไรก็ตามการฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชนกลับสร้างความขัดแย้งกับกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์และหวงบุกรุกป่าชายเลนเพื่อใช้พื้นที่ในการทำนาเกลือและกลุ่มประมงพาณิชย์ที่ทำให้ระบบนิเวศป่าชายเลนเสื่อมโทรม ผู้นำและคนในชุมชนพยายามหาแนวทางในการสร้างกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนเพื่อเป็นแรงต่อสู้ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริวรรณ ศิริบุญ และสุนันทา สุวรรณดม (2541) ซึ่งศึกษาเรื่อง คุณค่าของป่าชายเลนในทัศนะของประชากรที่พักอาศัยในพื้นที่ป่าชายเลน อำเภอมือ จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพประมงต้องพึ่งพาอาศัยป่าชายเลนในฐานะที่เป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในชีวิตประจำวันรวมทั้ง ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการที่ป่าชายเลนลดขนาดลงและเสื่อมโทรมลงจะให้ความสำคัญต่อป่าชายเลนเป็นสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ของป่าที่มีทั้งต่อตนเองและต่อชุมชน ซึ่งประเด็นนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพราะคนที่ไม่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากป่าชายเลนมักจะไม่ได้ให้ความสำคัญต่อป่าชายเลน ถึงแม้ป่าชายเลนจะไม่มีประโยชน์ต่อตนเองโดยตรงแต่โดยอ้อมแล้วประชาชนทุกคนได้รับประโยชน์ทั้งสิ้นโดยเฉพาะประโยชน์ต่อชุมชน

ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าสำนึกของคนในชุมชนที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและประโยชน์ส่วนรวมยังเป็นประเด็นที่จะต้องให้ความสนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะทำหน้าที่ปลูกฝังสร้างจิตสำนึกและสร้างความเข้าใจอันดีให้ชุมชนมองเห็นความสำคัญของป่าชายเลนที่มีต่อชุมชนและสังคมในระดับประเทศ ดังเช่นงานวิจัยเรื่อง การต่อสู้เพื่อพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบางเหริ่ง ซึ่งการให้ความสำคัญของป่าชายเลนจะเป็นกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเพราะป่าชายเลนเป็นส่วนหนึ่งของการทำมาหากินของชาวประมงชายฝั่ง ถึงแม้วิถีชีวิตของชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมในปัจจุบันแต่ชาวประมงเหล่านี้ก็ยังคงพึ่งพาและใช้ชีวิตควบคู่ไปกับระบบนิเวศป่าชายเลนทั้งการใช้ประโยชน์และการฟื้นฟูพื้นที่ของป่าชายเลนที่ต้องต่อสู้กับคนบางกลุ่มที่ขัดผลประโยชน์ซึ่งกันและกันแต่การฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชนก็ยังคงเดินหน้าต่อไป เพราะไม่มีใครสามารถดูแลทรัพยากรของชุมชนได้นอกจากตัวของชุมชนเอง ซึ่งวิถีชีวิตของชุมชนจะต้องดำเนินไปตามระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนเมื่อทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้นวิถีชีวิตของคนในชุมชนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. การขับเคลื่อนและการรณรงค์ของคนในชุมชนบางเหริ่งในการอนุรักษ์ป่าชายเลน

จากการศึกษาข้อมูลของผู้วิจัยในด้านการขับเคลื่อนเพื่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนเกิดจากป่าชายเลนมีปริมาณลดลงส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของคนในชุมชน ชุมชนจึงพยายามสร้างกลุ่มอนุรักษ์เพื่อขับเคลื่อนให้คนในชุมชนหันมาฟื้นฟูป่าชายเลน โดยเริ่มจากการจัดเวทีชุมชนมีการร่วมกันประชุมและวางแผนซึ่งชุมชนมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนร่วมกัน การรวมคนรวมพลังความคิดและรู้จักการจัดการกับทรัพยากรภายในชุมชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี 2550 หมวด 3 สิทธิหน้าที่เสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 12 สิทธิชุมชน มาตรา 66 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ การมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เล่ม 124 ตอน 47 ก, 52) ส่งผลให้เกิดแรงกระตุ้นในการฟื้นฟูป่าชายเลนมีการคิดแก้ปัญหาการลดลงของป่าชายเลนร่วมกัน

ทีมวิจัยและคนในชุมชนรวมถึงเยาวชนภายในชุมชนบางเหริ่งและผู้เฝ้าอยู่ใกล้บริเวณป่าชายเลนบางเหริ่ง ร่วมกันจัดเวทีชุมชนเพื่อหาแนวทางร่วมกันในการฟื้นฟูป่าชายเลนในรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสถาบันวิจัยสังคมและสถาบันวิจัยสภาวะสิ่งแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2545) ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วยภารกิจสำคัญ 5 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน คือ การที่ประชาชนมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนโครงการ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม คือ การสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ และการประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ
3. การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ คือ การนำเอากิจกรรมต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะในการเพิ่มระดับการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม
4. การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ คือ การแจกจ่ายประโยชน์ต่างๆ ในการพัฒนาอย่างยุติธรรม
5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ การให้ประชาชนได้รับทราบถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไขในลำดับต่อไป (เฉลิม เกิดโมลี, 2543: 104)

เห็นได้ว่า งานวิจัยเรื่องการต่อสู้เพื่อพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบางเหริ่ง ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นพลังสำคัญในการรวมกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนเพื่อขับเคลื่อนให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่าชายเลนรวมทั้งแรงผลักดันและการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนหันมาร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยเริ่มจากการมีส่วนร่วมจุดเล็ก ๆ ในการร่วมกันวางแผนและหาวิธีการที่จะมาฟื้นฟูเพราะชุมชนสามารถรับรู้และตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ ซึ่งชุมชนก็สามารถสร้างการขับเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรมได้

แม้บางครั้งความคิดเห็นหรือความต้องการของคนในชุมชนมีความแตกต่างกันแต่เมื่อชุมชนมีส่วนร่วม ทุกคนสามารถที่จะหาวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกันได้อย่างลงตัวและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนด้วยกันซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างสามัคคีและความร่วมมือเพื่อนำไปสู่การร่วมขับเคลื่อนในการจัดการป่าชายเลนซึ่งคนในชุมชนสามารถเรียนรู้และใช้กระบวนการจัดการป่าชายเลน เป็นพื้นฐานในการสร้างแบบแผนพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนภายในชุมชน พร้อมทั้งการแสดงศักยภาพความร่วมมือ ความรับผิดชอบในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของป่าชายเลนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และได้รับผลประโยชน์ที่เอื้อเฟื้อต่อกันระหว่างคนกับระบบนิเวศป่าชายเลน โดยที่คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เก็บเกี่ยวผลผลิตจากต้นไม้ในบริเวณป่าชายเลน ส่วนป่าชายเลนก็ได้รับ

การอนุรักษ์จากคนในชุมชนให้อยู่กับชุมชนบางเหียงต่อไปอย่างสมดุล

การณรงค์ให้คนในชุมชนบางเหียงปลูกป่าชายเลน

วิถีชีวิตของชาวบางเหียงที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศป่าชายเลน แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนมีศักยภาพในการขับเคลื่อนไปสู่การฟื้นฟูป่าชายเลนได้ตามเป้าหมายที่ชุมชนต้องการ โดยเริ่มจากกลุ่มคนในชุมชนที่จะเป็นฐานการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่าชายเลนได้เป็นอย่างดีและเป็นจุดยืนที่เข้มแข็งพอที่จะทำให้คนในชุมชนปฏิบัติร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว อย่างไรก็ตามเพื่อให้การขับเคลื่อนมีความสมบูรณ์มากขึ้น การณรงค์จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องส่งเสริมให้มีความต่อเนื่อง กิจกรรมการณรงค์จึงเป็นส่วนหนึ่งในการต่อสู้เพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลนซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนเพื่อสื่อให้คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของป่าชายเลนทำให้คนในชุมชนเกิดแรงจูงใจที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนให้มีความสมบูรณ์และมองเห็นความสำคัญของการปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง

เมื่อมีการจัดกิจกรรมทำให้คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการเข้าไปดูแลทรัพยากรป่าชายเลนร่วมกัน เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เป็นของชุมชน เมื่อบุคคลภายนอกเข้าไปจัดทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนทำให้คนในชุมชนมีความตระหนักถึงบทบาทของตัวเองในการเข้าไปดูแลป่าชายเลนให้มากขึ้นและผลจากการณรงค์สามารถทำให้คนในชุมชนมีความคิดและพลังความกล้าในการร่วมกันปกป้องดูแลการอนุรักษ์ป่าชายเลนต่อไป

การรวมกลุ่มในการอนุรักษ์ป่าชายเลนและรณรงค์ให้คนในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนครั้งนี้ส่งผลให้ชุมชนมีแบบแผนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ทำให้เกิดการสร้างพันธะสัญญาระหว่างคนในชุมชนเพื่อให้ทุกคนยอมรับพันธะสัญญาที่เป็นเสมือนข้อตกลงร่วมกันในกลุ่มอนุรักษ์ว่าจะดูแลป่าชายเลนอย่างต่อเนื่องและมีมาตรการการเฝ้าระวังดูแลการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนซึ่งผลที่เกิดขึ้นนี้ก็ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของคนในชุมชนทุกคน

การร่วมทำกิจกรรมชุมชนบางเหียงเป็นชุมชนที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบางเหียงซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะฟื้นฟูป่าชายเลนและเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนมีความตระหนักในการร่วมกันรณรงค์ให้เกิดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนจนเกิดเป็นแบบแผนของชุมชนในการสร้างพันธะสัญญาที่เป็นข้อตกลงซึ่งทุกคนเกิดการยอมรับและถือปฏิบัติในการร่วมกันปลูกป่าชายเลน ซึ่งผลการวิจัยพบว่ากลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบางเหียงไม่สามารถกำหนดวันเวลาในการร่วมกันปลูกป่าชายเลนที่แน่นอนได้เพราะต้องขึ้นอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนแต่ละปีในเรื่องน้ำขึ้นน้ำลงของทะเลสาบเพื่อให้การปลูกป่าชายเลนแต่ละครั้งมีประสิทธิผลมากที่สุด แต่ความสำเร็จในการรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบางเหียงสามารถเป็นตัวกำหนดกติกาและเป็นพันธะสัญญาของชุมชนที่ให้ชุมชนร่วมกันปลูกป่าชายเลนในเดือนกุมภาพันธ์ของทุก ๆ ปีและร่วมกันดูแลและเฝ้าระวังการบุกรุกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง

3. การต่อสู้เพื่อพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนบางเหียงได้วางแผนพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่เป็นข้อตกลงและยอมรับร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ซึ่งพันธะสัญญาที่ตั้งขึ้นแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในเรื่องความสามัคคีและความรับผิดชอบต่อแบบแผนและกติกาที่คนในชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นมาโดยไม่จำเป็นต้องเป็นสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นสัญญาที่ด้วยวาจาและใจที่ให้ทุกคนในชุมชนยึดปฏิบัติร่วมกัน

จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยเพื่อจัดเวทีในการหาแนวทางร่วมกันกับชุมชน เพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลนจนเกิดเป็นกิจกรรมปลูกป่าชายเลนที่เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนซึ่งสามารถผลักดันให้เป็นแบบแผนพันธะสัญญาเพื่อที่จะต่อสู้กับกลุ่มคนที่พยายามใช้พื้นที่ป่าชายเลนไปทำประโยชน์ส่วนตนจากการจัดเวทีชุมชนและจัดกิจกรรมที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นได้ว่าคนในชุมชนบางเหียงให้ความสำคัญและสนใจกับปัญหาที่ทำให้ป่าชายเลนลดลงและคนในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนเป็นอย่างดีจึงทำให้ชุมชนเกิดความยอมรับในแบบแผนพันธะสัญญาดังกล่าว

อย่างไรก็ตามการฟื้นฟูและการขยายพื้นที่ของป่าชายเลนต้องติดตามและประเมินผลในระยะยาว จึงจะทราบว่าพันธะสัญญาที่ชุมชนได้กำหนดร่วมกันมีผลสำเร็จมากหรือน้อยต้องขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบและความสามัคคีของคนในชุมชนที่ยึดปฏิบัติตามแบบแผนพันธะสัญญาที่ได้วางไว้ซึ่งจะทำให้วิถีชีวิตของชุมชนบางแห่งปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นอันเป็นการเสริมสร้างศักยภาพเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถสร้างความสมดุลให้แก่วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านตลอดจนระบบนิเวศป่าชายเลนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการต่อสู้เพื่อพันธะสัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 เมื่อมีการณรงค์ให้เกิดกิจกรรมการปลูกป่าในชุมชนแล้วควรจัดให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมเข้าไปดูแลติดตามผลของการปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง

1.2 ควรมีเจ้าหน้าที่เข้าไปดูแลป้องกันผู้ที่เข้ามาในบริเวณเขตอนุรักษ์ป่าชายเลนในการทำประมงที่ผิดกฎหมายและการกระทำอื่นที่ส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อป่าชายเลน

1.3 ส่งเสริมให้ชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนเพื่อเป็นทางหนึ่งในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในการดูแลรักษาป่าชายเลนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของดินและพันธุ์ไม้ในการปลูกป่าชายเลนเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาก็ความเหมาะสมกับลักษณะระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชนบางแห่ง

2.2 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างฟาร์มทะเลชุมชนเพื่อการกั้นแนวเขตฟาร์มทะเลและสร้างที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำเพื่อเพิ่มปริมาณพื้นที่ป่าชายเลน พันธุ์ไม้ และสัตว์น้ำ รวมถึงผลผลิตจากป่าชายเลน เช่น ดอกกล้วยสามารถเพิ่มรายได้และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และสามารถสร้างเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น

บรรณานุกรม

เฉลิม เกิดโมลี. (2541). กระบวนการมีส่วนร่วม.

ยุพินพรรณ ศิริวัธนกุล. (2541). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. (2550). ปทุมธานี: บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด.

ศิริวรรณ ศิริบุญและสุนันทา สุวรรณม. 2541. ชุมชนป่าชายเลนอ่าวมหาชัย: แนวคิดการฟื้นฟูพัฒนาและอนุรักษ์. ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิจัยสภาวะสิ่งแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2545). กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน.

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

นางเดือน จุลนิล ผู้ให้สัมภาษณ์ นางสาวศิริประภา บุญเรืองรุ่ง ผู้สัมภาษณ์, ตำบลบางเหริ่ง

อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา วันที่ 30 พฤศจิกายน 2553

นายแว ไชยณรงค์ ผู้ให้สัมภาษณ์ นางสาวสรายุทิพย์ จันหนู ผู้สัมภาษณ์, ตำบลบางเหริ่ง

อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา วันที่ 30 พฤศจิกายน 2553

นายธานินทร์ แก้วรัตน์ ผู้ให้สัมภาษณ์ นางสาวพัชรินทร์ เกื้อคลัง ผู้สัมภาษณ์, ตำบลบางเหริ่ง

อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา วันที่ 12 ธันวาคม 2554

นายล้น ศรีประสม ผู้ให้สัมภาษณ์ นางสาวพัชรินทร์ เกื้อคลัง ผู้สัมภาษณ์, ตำบลบางเหริ่ง

อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา วันที่ 12 ธันวาคม 2554